

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет української філології
Кафедра української мови та методики її навчання

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

**Вступ. Фонетика і фонологія. Орфоепія.
Графіка. Орфографія**

Навчальний посібник
для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр»
(форма навчання – заочна) за спеціальністю
«014.01 Середня освіта (Українська мова і література)»

Умань
ВПЦ «Візаві»
2017

УДК 811.161.2(075.8)
ББК 81.411.1я73С89

Рекомендовано вченою радою факультету української філології як навчальний посібник для студентів-філологів заочної форми навчання (протокол № 11 від 29 червня 2017 року)

Рецензент:

Розгон В. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика і фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія: навч. посібник для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» (форма навчання – заочна) за спеціальністю «014.01 Середня освіта (Українська мова і література)» / уклад. Зоя Іванівна Комарова; Уманський ДПУ імені Павла Тичини – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – 154 с.

Посібник містить короткі теоретичні відомості і практичні завдання до змістових модулів програми навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова», зокрема до розділів «Вступ», «Фонетика і фонологія», «Орфоепія», «Графіка», «Орфографія», а також завдання для лабораторних і контрольних робіт, методичні рекомендації до їх виконання, індивідуальні навчально-дослідні завдання.

Навчальний посібник укладений з урахуванням особливостей організації освітнього процесу для студентів заочної форми навчання.

Адресований здобувачам освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю «014.01 Середня освіта (Українська мова і література)».

УДК 811.161.2(075.8)
ББК 81.411.1я73С89

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова» для студентів-філологів першого року навчання полягає у вивченні закономірностей фонетичної системи сучасної української літературної мови, її орфоепічних норм, особливостей передачі усного мовлення на письмі, а також у пізнанні історії та походження української мови, розкритті причин її діалектного членування і стилістичної диференціації.

Завдання дисципліни: систематизувати і повторити матеріал шкільної програми з української мови, але на більш високому рівні узагальнення; поглибити теоретичні знання з фонетики, орфоепії, графіки й орфографії; формувати вміння самостійно здобувати знання, опрацьовувати навчальну і спеціальну літературу, аналізувати, порівнювати мовні явища, робити висновки, наводити приклади, оформляти результати дослідження мовного матеріалу чи наукової літератури у формі усних повідомлень, письмових робіт; набути і вдосконалювати навички фонетично-орфографічного аналізу слова і тексту.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: визначення основних понять фонетики, орфоепії, графіки, орфографії; особливості фонетичних явищ у системі голосних та приголосних звуків (фонем); правила запису слова і тексту фонематичною та фонетичною транскрипціями; правила написання й вимови слів та їх частин, історію походження української мови, її діалектне членування та стилістичну диференціацію;

вміти: формулювати основні правила фонетики, орфоепії, графіки, орфографії; характеризувати звуки за їх артикуляційно-акустичними ознаками; визначати, аналізувати та диференціювати фонетичні явища в системі голосних та приголосних звуків і фонем; виконувати повний фонетичний розбір слова та аналіз тексту; робити висновки та узагальнення.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вступ. Фонетична система сучасної української літературної мови

Тема 1. Загальні відомості про українську мову та її розвиток

Поняття про мову і мовознавство. Предмет, зміст і завдання курсу «Сучасна українська літературна мова». Українська мова – національна мова українського народу. Поняття літературної мови, її основні ознаки. Походження української мови. Основні етапи розвитку. Українська мова серед інших мов світу. Українська мова – державна мова України.

Тема 2. Територіальна диференціація сучасної української мови

Поняття говірки, говору (діалекту), наріччя. Загальна характеристика наріч: територія поширення, групи говорів. Фонетичні, морфологічні і лексичні особливості: а) північного наріччя; б) південно-східного наріччя; в) південно-західного наріччя. Південно-східне наріччя як основа української літературної мови.

Тема 3. Основні стильові різновиди писемної та усної форм української літературної мови

Писемна й усна форми української літературної мови. Поняття мовного стилю. Загальна характеристика стилів сучасної української мови. Призначення, сфера використання і мовні засоби основних функціональних стилів. Конфесійний та епістолярний стилі.

Тема 4. Фонетика як розділ мовознавства

Предмет фонетики. Основні фонетичні одиниці. Аспекти вивчення мовних звуків. Будова мовленнєвого апарату. Творення мовних звуків. Значення фонетики.

Тема 5. Фонологічна система сучасної української літературної мови

Поняття про фонему та фонологію. Функції і диференційні ознаки фонем. З історії вивчення фонем. Система фонем сучасної української мови. Головні вияви і різновиди алофонів (варіантів) фонем. Звукове поле фонем. Головні вияви і варіанти голосних і приголосних фонем. Фонологічні школи.

Тема 6. Система звуків і фонем сучасної української літературної мови

Голосні та приголосні звуки, їх функціональні, артикуляційні й акустичні ознаки. Класифікація і характеристика голосних звуків (фонем). Класифікація і характеристика приголосних звуків (фонем). Фонетична і фонематична транскрипції: призначення, основні правила запису слів, речень, текстів.

Змістовий модуль 2. Фонетичні явища в системі голосних і приголосних фонем (звуків)

Тема 1. Чергування голосних фонем (звуків)

Морфонологія як учення про фонологічні чергування у складі морфем при словозміні та словотворенні. Поняття про позиційні та історичні чергування. Найдавніші чергування у коренях дієслів. Чергування /o/, /e/ з /i/. Чергування /o/, /e/ з фонемним нулем. Чергування голосних у звукосполученнях /ри/, /ли/ – /ро/, /ло/. Чергування /e/ з /o/ після шиплячих та /й/. Зміна етимологічного /o/ на /a/. Втрата і поява початкових ненаголошених голосних.

Тема 2. Чергування приголосних фонем (звуків)

Типи чергувань приголосних фонем (звуків). Чергування /г/, /к/, /х/ із /ж/, /ч/. /ш/. Чергування /г/, /к/, /х/ із /з'/, /ц'/, /с'/. Чергування передньоязикових зубних із шиплячими приголосними. Чергування твердих і пом'якшених передньоязикових відповідників. Чергування однієї приголосної фонемі зі сполученням двох фонем. Зміни приголосних перед суфіксами -ськ-, -ств-, -ин-. Приставні (протетичні) приголосні. Явище метатези. Зміна /л/ на /в/.

Змістовий модуль 3. Модифікації фонем. Фонетичне членування мовного потоку

Тема 1. Модифікаційні зміни голосних і приголосних фонем

Поняття модифікацій, їх різновиди. Модифікації голосних: редуція, гармонійна асиміляція, акомодация. Модифікації приголосних: позиційні та комбінаторні. Акомодация приголосних до сусідніх голосних. Асиміляція

приголосних та її види: а) за напрямом уподібнення; б) за повнотою уподібнення; в) за місцем уподібнення; г) за фіксуванням на письмі.

Тема 2. Явища асиміляції, дисиміляції, спрощення, подовження та подвоєння приголосних звуків

Типи регресивної асиміляції за характером артикуляційних змін приголосних: за голосом (за дзвінкістю / глухістю); за місцем і способом творення; за м'якістю / твердістю. Випадки прогресивного уподібнення приголосних звуків у сучасній українській мові. Асиміляція на відстані. Основні наслідки дисимілятивних змін приголосних. Спрощення в групах приголосних. Подовження та подвоєння приголосних звуків в українській мові.

Тема 3. Склад. Наголос та інтонація

Склад. Наукові теорії складу. Типи складів в українській мові. Основні закономірності складоподілу. Словесний наголос, його різновиди. Ознаки українського наголосу. Фразовий наголос, його різновиди. Інтонація.

Змістовий модуль 4. Орфоепія. Графіка. Орфографія

Тема 1. Орфоепія. Особливості української літературної вимови

Орфоепія як розділ мовознавчої науки. Сучасне значення орфоепічних норм. Фонетичні та фонологічні помилки. Основні правила української літературної вимови: а) вимова голосних звуків (наголошена і ненаголошена позиція); б) вимова приголосних звуків; в) вимова звукосполучень приголосних. Особливості вимови слів іншомовного походження. Засоби милозвучності української літературної мови.

Тема 2. Письмо. Українська графіка

Поняття графіки. Графема як базова одиниця графіки. Письмо піктографічне, ідеографічне, складове, буквено-звукове. Слов'янські азбуки: глаголиця і кирилиця. Український алфавіт. Співвідношення між буквами українського алфавіту і звуками української мови. Особливості українського алфавіту. Позначення на письмі роздільної вимови твердого приголосного перед я, ю, є, ї та м'якості приголосних.

Тема 3. Українська орфографія

Поняття про орфографію як систему історично сформованих правил написання слів. Орфографічне правило. Орфограма. Принципи українського правопису: а) фонетичний; б) морфологічний; в) історичний; г) смисловий (диференціюючий). Короткий огляд історії української орфографії.

Зміст

Мета та завдання навчальної дисципліни	3
Програма навчальної дисципліни	3
Короткі теоретичні відомості до змістового модуля 1	4
Практичні завдання до змістового модуля 1	41
Короткі теоретичні відомості до змістового модуля 2	46
Практичні завдання до змістового модуля 2	57
Короткі теоретичні відомості до змістового модуля 3	62
Практичні завдання до змістового модуля 3	78
Короткі теоретичні відомості до змістового модуля 4	86
Практичні завдання до змістового модуля 4	99
Завдання для лабораторних робіт	103
Завдання для контрольних робіт	117
Індивідуальні навчально-дослідні завдання	131
Тестові завдання до курсу	140
Список умовних скорочень	151
Рекомендована література	152

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

Вступ. Фонетика і фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія

Навчальний посібник
для здобувачів освітнього ступеня «бакалавр»
(форма навчання – заочна) за спеціальністю
«014.01 Середня освіта (Українська мова і література)»

Підписано до друку 19.09.2017 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 9,0
Тираж 100 прим. Замовлення № 1120

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744) 4-64-88, 4-67-77, (067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi008@gmail.com